

de zandloper

ALS DEZE DIENST
UW ERF OPRIJDT-
ZIJN VUILNISPROBLEMEN
UIT DE TIJD.

de zandloper

uitgave van de Vereniging Oud-Ede
verschijnt vier keer per jaar
jaargang 3, nummer 8, april 1975

Na de opening . . .

De 25ste januari 1975 sloot een periode van driftig zwoegen en organiseren af, met als tegenstelling, direct na de opening, een - overigens zeer begrijpelijk - "op de plaats rust" van de velen die naar deze datum toe hadden geleefd. Gelukkig was er een kleine kern van vasttrappers, die inzag dat de opening tevens het sein was om het museum nu "waar te maken". Een feit was dat bij de opening automatisch alle commissies waren ontbonden, maar het bestuur realiseerde zich terdege dat een snelle heroriëntatie dringend nodig was. De adempauze was dus kort, maar niet zó kort of wij hadden de overtuiging dat ons museum in de volle belangstelling stond. De eerste maand - openingsgasten niet meegerekend - kwamen er zo'n 1600 bezoekers. Een aparte museumcommissie gaat nu dan ook het museum een blijvend karakter geven. Elders in dit of in een volgend nummer van "de zandloper" zult u een lijst van namen vinden die u het vertrouwen zullen

geven, dat wat zo spontaan gesticht werd, ook goed beheerd zal worden. Wij hopen in deze nieuwe samenstelling het bescheiden maar enthousiaste begin om te zetten in een forse groei en rekenen daarbij op de blijvende steun van de Edese burgerij! Hoe?

Breng een nieuw lid aan.

Assisteer een of meer middagen bij het museumbezoek en wek anderen daartoe op.

Verblijd ons museum met een schenking. In onze gemeente is vast nog heel wat te vinden, dat de kennis van en de herinnering aan het verleden van Ede en zijn omgeving kan verrijken.

J. de Nooy, voorzitter.

Ledenvergadering

dinsdag 29 april

om 19.30 uur

in 'Ons Huis'

naast de Taborkerk

De vrijwillige Edese brandweer

Branden en het bestrijden daarvan zijn zo oud als de mensheid zelf; vuur bleef onveranderlijk maar de blusmethoden zijn steeds met hun tijd meegegaan.

Iedereen kent de brandweerkazerne aan de Klinkenbergerweg met het moderne materiaal en de getrainde manschappen, maar vanzelfsprekend is dat niet altijd zo geweest. Daarom in deze Zandloper een en ander over de Edese brandweer van een halve eeuw geleden, maar eerst, in het kort, wat geschiedenis over de brandbestrijding in onze gemeente.

Voor zover bekend, werden de eerste regels voor het bestrijden van heide- en veenbranden op 14 juni 1554 vastgesteld. Heel simpel: in geval van bedoelde branden diende iedere valide burger, gewapend met daartoe passend gereedschap, naar de plek des onheils te gaan en het vuur te helpen blussen.

Maatregelen na de ramp

Meer dan een eeuw later brandde bijkans half Ede af; op 27 mei 1684 brak een enorme brand uit in de kom van het dorp, die niet minder dan twee en twintig huizen in de as legde. Een ramp die de buurt Edelveldhuizen tot krasse maatregelen deed besluiten. Nog in juli van datzelfde jaar werd een aantal brandhaken gekocht, meer kon de kas helaas niet lijdén. Maar men schakelde ook de burgerij in; er werd bepaald dat voortaan in ieder gezin een brandemmer aanwezig

moest zijn, op eigen kosten wel te verstaan. Dit lijkt weinig effectief, maar hierdoor beschikte men, als onverhoopt brand uitbrak, over een behoorlijk aantal emmers. Deze werden dan bij de dichtstbijzijnde pomp gevuld en van hand tot hand tot aan de vuurhaard doorgegeven.

Weer wat later, in 1721, de financiële positie was nog even beroerd, hield de buurt een inzameling voor aanschaffing van een brandspuit. Dat lukte, maar men heeft er niet veel plezier aan beleefd; bij oefeningen liep alles op rolletjes, maar als de nood aan de man kwam, liet de spuit het meestal afweten. Ook het ambt Ede, de gemeente dus, mocht, zij het tegen betaling, van deze spuit gebruik maken. Maar de tijd die verstreek voor het geval ter plaatse was en het risico of die werkelijk functioneerde, deed de vroede vaders besluiten eigen brandspuiten te kopen. Helaas, ook

de gemeentekas was constant leeg, waardoor het nog tot 22 april 1822 duurde, voor men tot bestelling kon overgaan.

Gemeentespuiten en brandweerplicht

De brandspuitenfabriek J.J. Fischer te Nijmegen leverde toen zes brandspuiten; vier grotere en twee kleinere. De laatste waren bestemd voor Otterlo en Harskamp; de overige voor Ede - Bennekom - Lunteren en Geld. Veenendaal. Bij elke spuit werd als vervoermiddel een kruiwagen bijgeleverd, de goedkoopste en beroerdste wijze van transport. De Raad verdedigde echter deze zuinigheid met de verklaring dat zulks nodig was in verband met de vele smalle bruggetjes over de Grift in Geld. Veenendaal. Dus er waren spuiten, maar nu nog mensen om deze en de bijbehorende handpompen te bedienen. Geen probleem, op grond van een verordening voor persoonlijke diensten konden B. en W. ingezetenen aanwijzen tot het vervullen van de brandweerplicht, wat zij ook prompt deden. De namen werden door openbare afkondiging en op aanplakborden bekend gemaakt en wie op die lijst voorkwam, had maar te zorgen, als de nood aan de man kwam, present te zijn. Op straffe

van boete.

Het eerste vrijwilligerscorps

In 1897 kwam er meer lijn in. In Ede zowel als in de buitendorpen werden echte brandweerkorpsen geformeerd met aan het hoofd een opperbrandmeester en twee of meer brandmeesters. Voor opslag van het materiaal werd aan de noordzijde van de Grote Kerk een brandweershuisje gebouwd. De opperbrandmeester was verantwoordig schuldig aan B. en W. en kon adviezen geven op het terrein van de brandbestrijding en bij het aannemen van vrijwilligers. Want hoewel officieel de brandweerplicht gehandhaafd bleef, bestond het corps vrijwel uitsluitend uit vrijwilligers. Deze ontvingen bij hun aanstelling een emaille band waarop een zwarte letter B stond en die bij uitoefening van hun taak om de arm moest worden gedragen. Als beloning kreeg de vrijwilliger veertig cent per gewerkt uur uitbetaald, niet om rijk van te worden. Integendeel, het kon - bij een kleine brand - voorkomen dat de man tachtig cent verdiend had, maar voor een paar gulden schade had aan verschroeide kleding of schoeisel, wat niet werd vergoed.

Zo ongeveer was de situatie in het midden der twintiger jaren waaruit

onderstaande foto dateert die het corps in zijn volle glorie laat zien, allen bekende Edenaren van die tijd, vandaar dat wij ook even hun beroep vermelden.

Staande v.l.n.r. A.Eylander, aannemer; M.Modderkolk, aannemer-brandmeester; v.Garderen, gemeentewerkman, beter bekend als de doodgraver; Wagensveld, aannemer-brandmeester; St.Willemsen, gemeentewerkman, chauffeur van de sproeiauto; v.Egmond, architect, hoofdbrandmeester; Borgers, gem. werkman; Wiepking, de bekende drogist, hoofdbrandmeester; Gaasbeek, loodgietersbaas, brandmeester; H.Eylander, aannemer, brandmeester; M.v. Gestel, aannemer; D.Smits, loodgietersbaas, brandmeester; M.Rozenboom, graanhandelaar; E.Heij, timmerman en opzichter over de woningen van Patrimonium.

Zittend v.l.n.r. v.Holland, opperman; G.Schoonderbeek, opperman; G. Hendriksen, landbouwer; P.Barten, opperman; G. de Koning, gem. werkman,

bekend als de straatlantarens schoonhouder; Navest, gem. werkman; D. Righolt, schoenmaker; B. Hendriksen, zaadhandelaar.

Op de achtergrond politieagent v. Doorn uit Ederveen.

Het valt op dat, naast gemeentepersoneel, de aannemers en bouwvakkers goed vertegenwoordigd waren. Vandaar het verhaal dat - als het pand tenminste verzekerd was - men altijd vlot was om met lange haken de topgevels omver te trekken; weliswaar onder het mom van dreigend instortingsgevaar, maar later was er weer werk aan de winkel

"Waar is de brand?"

De brandweer werd bijeengeroepen door het luiden van de brandklok. Oudere mensen zullen zich ongetwijfeld nog de zware klok herinneren die, altijd onverwachts, haar sombere, angstaanjagende slagen over het dorp uitbeierde. Dat was voor de vrijwilligers en een veel groter aantal nieuwsgierigen aanleiding om onder de kreet: "Waar is de brand", naar het brandweershuisje te snellen. Onverschillig waar de spuitgasten mee bezig waren, zij lieten het in de steek; nu was er geen tijd te verliezen.

Dolf Smits, de loodgieter, die van veel en lekker eten hield, hetgeen zijn figuur op latere leeftijd duidelijk bewees, legde, als het alarm

toevallig onder de maaltijd kwam, evenwel direct de vork neer, greep zijn fiets en vertrok. Vanuit de Driehoek kwamen Doris Righolt en Gaart Hendriksen, die de rijwielenkunst niet machtig waren, op een sukeldrafje aanzetten. Evert Heij, de timmerman, gordde haastig de bijl om die hem was toegewezen en zou dat wapen nooit vergeten, hoewel hij er gewoonlijk meer last dan gemak van had; kortom ieder was zo gauw mogelijk paraat.

De brandmelding geschiedde door degene die het eerst de brand ontdekte. Hij kon dan in de slokjeswinkel van Bussink, later door het inslaan van een ruitje in het brandweershuisje, de sleutel van de toren deur halen. Dan greep hij het dikste touw en begon te luiden, al gauw door toegeschoten mensen daarbij geholpen. Als beloning kreeg deze melder dan later door de opperbrandmeester een gulden uitbetaald.

Gemotoriseerde pomp

In die tijd was men al zover dat niet meer met pompen gesjouwd behoefde te worden maar beschikte de brand-

weer over de gemeentelijke sproei-
auto. Deze, oorspronkelijk bestemd
om bij warme zomerdagen de stoffi-
ge wegen wat op te frissen, was
omgebouwd tot brandweerauto. De
wagen stond altijd met gevulde tank
en bezat de mogelijkheid middels
de motor, water uit een sloot of
brandkraan te pompen. Aan weers-
zijden van deze tank had men een-
voudige zitplaatsen geconstrueerd,
waarop de vrijwilligers plaats na-
men. Geen genoeglijk ritje overi-
gens: met de rug tegen een lading
koud water, dat vooral in de win-
terdag behoorlijk doordrong en aan
de voorkant was er geen gelegen-
heid om zich schrap te zetten.

Gelukkig was de snelheid nog niet
al te hoog, maar toch gebeurde er
eens een vrij ernstig ongeluk. Bij
het uitrukken naar een brand, hal-
verwege de A'damseweg, toen nog
aan beide zijden door zware bomen
omzoomd, hield de chauffeur iets
te veel rechts, Bernard Hendriksen,
als eerste man zittend, sloeg met
zijn hoofd tegen een machtige beuk
en sleepte in zijn val Gaart Hen-
driksen, v. Holland en Gijs Schoon-
derbeek mee. De eerste had een
zware schedelfractuur, G. Hendrik-
sen een hersenschudding terwijl de
beide anderen er wat beter afkwa-
men. Een pechdag dus, hoewel
Woutje, de zuster van Gaart, die
met nog een broer als drie vrijge-

zellen in de Driehoek woonde, er
een andere mening op na hield.
Zes weken later vertelde zij aan een
buurvrouw wat een geluksvogel die
Gaart was. "Wat jij geluk noemt",
meende die, om met een hersen-
schudding te worden thuisgebracht".
"Dat zal ik je zeggen, vandaag komt
Barten de post maar effen zes en ne-
gentig gulden ziekegeld brengen. Al
die zes weken hoefde hij geen klap
uit te voeren en dan nog zoveel geld
toe, noem dat maar niet boffen."
Tegen deze logica was de buurvrouw
niet opgewassen.

Onverwacht compliment

Zoals gezegd, de vrijwilligers wisten
van opschieten en aanpakken, onge-
wild werd deze reputatie van buiten
af nog eens bevestigd.

Een fietser zag op een zomeravond,
naar hij meende richting de Drie-
sprong zware rookwolken hangen.
Hij talmde niet, tuk om een gulden
te verdienen, spurtte hij naar de to-
ren, haalde de sleutel en begon te
luiden. Op de bekende vraag: "Waar
is de brand", antwoordde hij op goed
geluk: "Bij de Hartenberg". In alle
haast rukte de brandweer uit; bij de
Driesprong gekomen zagen zij inder-
daad dichte rookmassa's, maar veel
meer naar links, richting De Valk,
dacht de commandant. Dus over We-
kerom naar De Valk. Maar hoewel

steeds duidelijker bleek dat er een behoorlijke brand woedde, hadden zij die nog steeds niet bereikt, toen zij de grens van de gemeente Barneveld passeerden. Hier hield hun bevoegdheid op; er was geen verzoek om assistentie van Barneveldse zijde gekomen, dus konden zij onverrichter zaken naar huis gaan.

"Och wij zijn zo dichtbij, laten we toch maar even gaan kijken", meende de commandant. Het bleek dat een enorme brand woedde in een houthandel annex timmerfabriek. Amper stond de sproeiauto stil of de Barneveldse commandant snelde op hen toe. "Dat is geweldig, nog geen kwartier geleden hebben wij naar Ede gebeld om hulp, wij kunnen het niet meer aan, en nu zijn jullie er al, dat noem ik nog eens vlug uitrukken, mijn compliment". Met een uitgestreken gezicht nam zijn Edese collega deze lovende woorden in ontvangst en begonnen de Edenaren, nog nagrinnikend, aan het blussingswerk deel te nemen, dat overigens de hele nacht zou duren.

Werd er tijdens het blussen hard en energiek gewerkt, zodra het sein "inrukken" werd gegeven, zakte het tempo enorm. Begrijpelijk, de moeheid deed zich gelden en bovendien was nu elk uur meegenomen. Als de eigenaar van het pand, blij dat de schade beperkt was ge-

bleven, dan nog een fles genever liet aanrukken, werd het soms heel gezellig. Het is voorgekomen dat dan Gaart Hendriksen of Thijs v. Gestel, ware voordrachtskunstenaars van die tijd, een vrolijk nummertje ten beste gaven.

Die v. Gestel wist trouwens ook verder wel van wanten; op een na-jaarsavond ontstond er brand in een hooiberg bij een boerderij achter in de, toen nog uitsluitend uitbouwland bestaande, Bettekamp. De dichtstbijzijnde brandkraan was bij Tielkemeyer, dus moest, dwars door de knollenvelden, honderden meters slang uitgelegd worden. Toen het karwei geklaard was, werden vier man aangewezen weer op te rollen. Geen prettig baantje, die zware slangen, die vaak aan alle kanten lekten, te bergen. Deze vier, waaronder v. Gestel en B. Hendriksen, zouden aan hun taak beginnen, toen v. Gestel een helder idee kreeg. "Het is een heel eind jongens, als jullie beiden nu hier beginnen, lopen Hendriksen en ik naar Tielkemeyer en beginnen wij daar; dan werken we van twee kanten en komen elkaar vanzelf tegen."

De twee traptten er in; terwijl zij begonnen, wandelden v. Gestel en Hendriksen genoeglijk keuvelend en en passant nog een paar witte

knollen verorberend, op hun gemak naar het beginpunt. Inderdaad kwamen zij later elkaar tegen, maar nog geen vijftig meter van de brandkraan.

Ja, zulke dingen konden toen voorkomen. Nu luiden er geen zware brandklokken meer; geen bericht aan de gemeenschap van een uitslaande brand en geen oploop meer bij de toren. Hooguit de sirene van een voorbijflitsende brandweerauto waarbij de burger van nu zijn schouders ophaalt en meent: "Zeker weer ergens brand".

Maar toch, met een vleugje weemoed denken wij terug aan de mannen van toen, die met hun bescheiden middelen van die tijd hun plicht en vaak meer dan dat deden.

H.J. Nijenhuis,
Molenstraat 101,
Ede.

Tentoonstelling Ede's verzet in museum

In het kader van de dertigste verjaardag van de bevrijding van ons land zal het voormalig verzet, afdeling Ede, een tentoonstelling verzorgen over de verrichtingen van Edese verzetsgroepen in de jaren 1940-'45. Behalve het in herinnering roepen van een aantal interessante 'wapenfeiten', is dit evenement bedoeld om bij alle feestgedruis, hen die hun leven gaven niet te vergeten. De expositie is te zien van 3 tot en met 18 mei in de Ginkelzaal van ons museum.

Het was 25 januari 1975 dan zover, de grote dag voor onze vereniging. Onder grote belangstelling werd op deze koude regen-zaterdag het museum Oud-Ede geopend.

Velen, uit de museumwereld, ingezetenen en oud-Edenaren die de vereniging Oud-Ede, door hun steun en medewerking, de totstandkoming van dit museum mogelijk hadden gemaakt,

Uit ons museum

leden van gemeentelijke en culturele raden en commissies, woonden in de Taborkerk de inleidende plechtigheid bij. Bijgedrongen onder de luifel en een groot aantal paraplu's zagen zij vervolgens hoe burgemeester Slot de deur van het museum opende.

Het voormalige stationsgebouw Ede-Centrum was na zeventig jaar een nieuw leven begonnen.

Eén naam was die dag op veler lippen: De Nooy, de voorzitter van Oud-Ede, dank zij wiens onvermoeibare drijfkracht het museum kon worden verwezenlijkt.

Want hij was het toch wel die de leden en ook belangstellenden buiten de vereniging wist te activeren, de een met zijn handen, de ander met een financiële bijdrage.

Verheugend was de geweldige publiciteit die het museum kreeg, zowel vóór als tijdens de opening. Zo bracht het NOS-journaal van acht uur op de dag zelf een leuke reportage, die door velen, ook buiten Ede is gezien en gewaardeerd. De beide Edese bladen, het Utrechts Nieuwsblad, de Telegraaf, de Nieuwe Krant en de Koppeling, het personeelsblad van de Nederlandse Spoorwegen, om er een paar te

noemen, volgden regelmatig de vorderingen van de verbouwing of brachten verslag uit van het eindresultaat. In één krant werd ons museum zelfs een wildwest-station genoemd, omdat de bouwstijl doet denken aan de stationnetjes uit de tijd van Old Shatterhand en de films van Buster Keaton.

De Koppeling had als kop: Ede-Centrum nu een oudheidkundig juweeltje.

En hoewel het bestuur van de vereniging Oud-Ede en de inrichters van het museum zich de hoeveelheid werk realiseerden die nog zou volgen om dit borelingske tot een volwaardig museum te doen uitgroeien, koesterden zij zich die dag aan de vele positieve reacties die hun werk opleverde.

Na die officiële opening mocht ons museum al meer dan 2500 betalende bezoekers welkom heten. Ook dit is voor het bestuur een teken dat de verzameling bij een groot deel van de bevolking is aangeslagen.

Behalve de Edenaren zelf, die zich beslist niet onbetuigd lieten, waren er mensen uit Barcelona en Costa Rica, Canadezen en Amerikanen. In de paar maanden die het museum nu open is, hebben al diverse bezoekers gereedschappen en andere voorwerpen toegezegd.

De Heidekoningin 1975 is onlangs

in ons museum gekroond.

Trouwlustige paartjes komen vragen of ze in het museum hun trouwfoto's mogen laten maken (nou, dat mag) voor de komende tijd zijn er al diverse aanvragen geboekt voor schoolreisjes, verenigingen en andere gezelschappen.

Als deze krant zich voortzet, kunnen wij niet anders dan zeer optimistisch zijn voor de aanstaande zomermaanden!

Voor hen die van plan zijn zichzelf of hun visite binnenkort op een uurtje Oud-Ede te trakteren, hieronder de openingstijden:

van 1 oktober tot 1 juni: dinsdag tot en met zondag en op feestdagen van 14-17 uur.

Van 1 juni tot 1 oktober: dinsdag tot en met vrijdag van 10-12 uur en van 14-17 uur. Op zaterdag en zondag van 14 tot 17 uur.

's Maandags is het museum gesloten.

MONUMENTENJAAR 1975 IN EDE EN OMGEVING

Met het officiële in werking stellen van de gerestaureerde molen 'De Hoop' in Lunteren, opende burgemeester Slot op 20 maart jl. het Monumentenjaar 1975 in de gemeente Ede.

Dat het inderdaad ernst is met de aandacht en de zorg voor de overblijfselen van kunst- en cultuurbezit uit vorige generaties, moge blijken uit het grote aantal manifestaties dat in dit jaar in den lande plaatsvindt en gesteund wordt door de opwekkingen en waarschuwingen die ons via affiches, in de pers of door aktiegroepen worden ingehamerd.

Gedurende de maanden die ons in 1975 nog resten zullen ook in onze gemeente en haar directe omgeving allerlei evenementen en activiteiten plaatsvinden.

In de Zandloper zal zoveel mogelijk aandacht aan deze gebeurtenissen worden geschonken.

Het monumentenprogramma zal door middel van folders en speciale kranten o.a. op scholen bekend gemaakt worden. Voor het verkrijgen van inlichtingen en materialen kan men uiteraard terecht bij de Streek-VVV Zuidwest-Veluwe, Achterdoelen 1, Ede, tel. (08380-) 14444

en de andere VVV-kantoren in de gemeente.

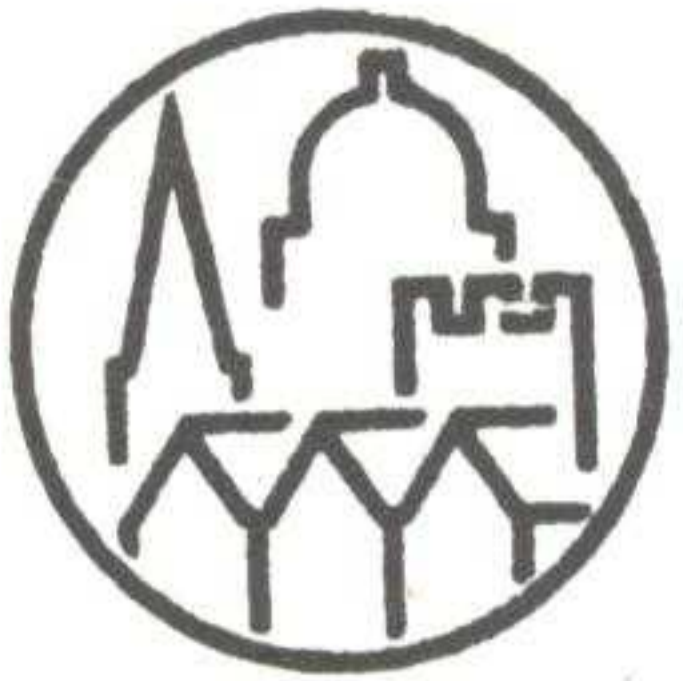
Ook bij de afdeling Culturele zaken van Ede, Grotestraat 66, weet men alles over het Monumentenjaar te vertellen.

Zo zijn er, om te beginnen, twee routes uitgezet, die alleen of met zijn allen, per auto, brommer of fiets (het fijnst!) te maken zijn. De VVV heeft een MOLENROUTE in kaart gebracht met een lengte van 38 km. Deze leidt langs de Edese molens waarvan er 's zaterdags enkele in bedrijf zijn.

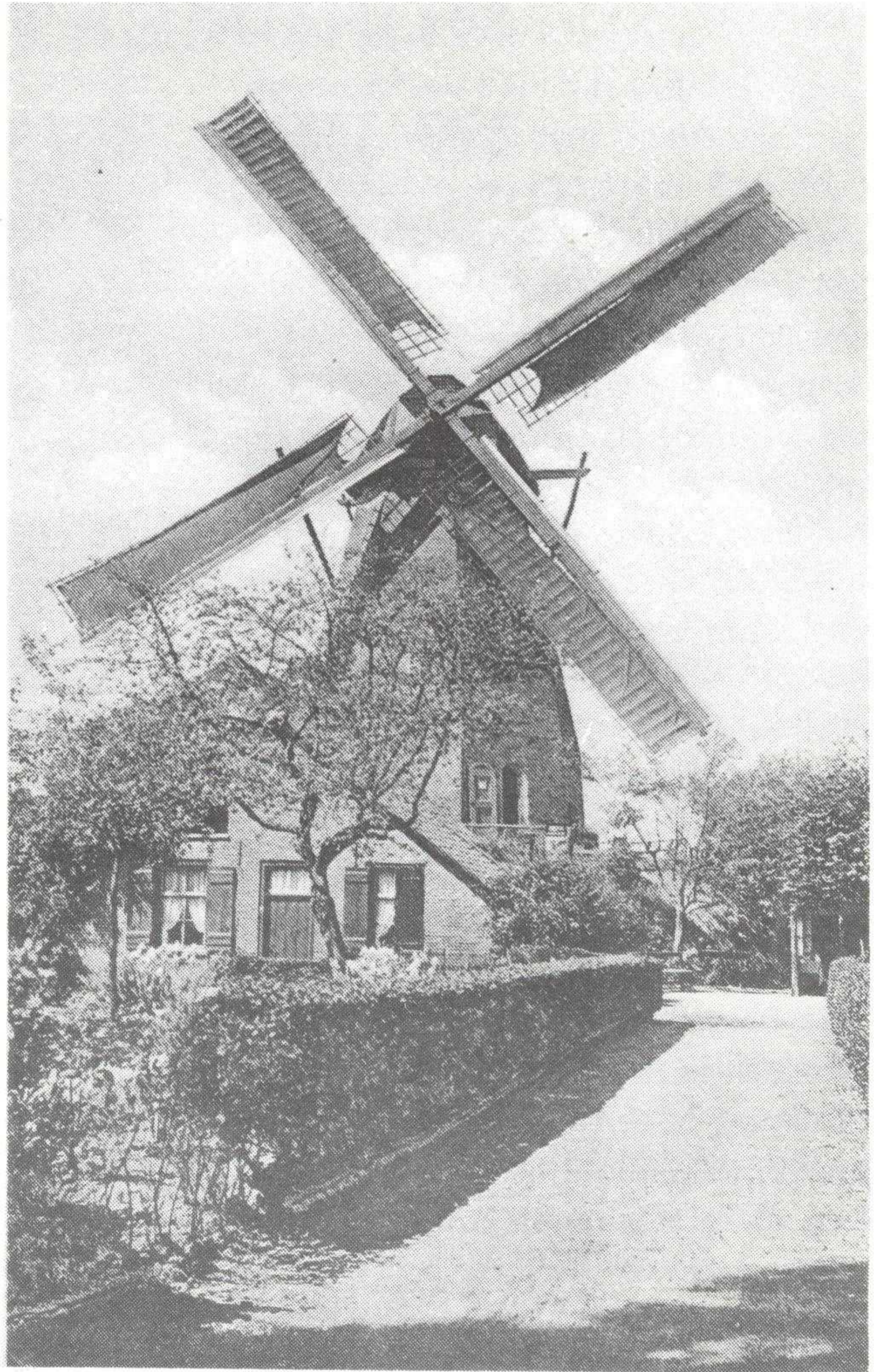
Een MONUMENTENROUTE leidt de ingezetenen (wie van hen kent ze allemaal?) en toeristen o.a. langs de torens van Bennekom, Ede (wist u dat de preekstoel in de Oude Kerk vorig jaar zijn 300ste verjaardag vierde?), Lunteren en Otterlo, de boerderij De Slijpkruik en die aan de Driehoek, de Keetmolen aan de Stationsweg en natuurlijk de Doesburgermolen. Bij deze monumenten staan borden met een aantal wetenswaardigheden.

Informeert u eens naar de FOTOWEDSTRIJD 'Natuur en monumenten in de gemeente Ede', die onlangs is gestart.

Na Ede zal ook Bennekom zijn

De Keetmolen aan het eind van de Stationsweg in Ede, zo genoemd naar de 'keet' die eertijds het station Ede van de Nederlandsche Rijn Spoorwegmaatschappij huisvestte.

oudheidkundige verzameling hebben. Op 26 april opent daar het museum Oud-Bennekom/Kijk- en Luistermuseum zijn deuren. In de Reehorst vindt van 3 tot en met 8 mei de manifestatie "VRIJ" plaats, die ook aandacht aan het monument zal schenken.

Van 5 tot en met 28 juli doet een rondreizende tentoonstelling van de provincie Ede aan. Gelderse monumenten zullen onder de naam 'moNument' te zien zijn in de sporthal van De Peppel aan de Kastelenlaan, dagelijks van 14 tot 22 uur.

Op maandag 5 mei heropent prins Bernhard de gerestaureerde capitulatiezaal van het voormalige hotel De Wereld in Wageningen.

En om nog eens op molens terug te komen, op zaterdag 10 mei is het in heel Nederland Nationale Molendag. Wie kan zich ons land zonder molens voorstellen? Laten wij ze in ere houden.

Van 15 mei tot en met 14 augustus worden er rondleidingen gehouden door het jachtslot St. Hubertus op de Hoge Veluwe.

Ook daar, maar dan in het Rijksmuseum Kröller-Müller en van 16 augustus tot en met 27 oktober kunt u naar de tentoonstelling 'Wederzijdse beïnvloeding van de Amerikaanse en Nederlandse architectuur in de twintigste eeuw'.

Tenslotte nog een keer de neus buiten de gemeente gestoken: op 16 mei wordt in Barneveld het Veluws Museum 'Nairac' heropend in het fraai gerestaureerde pand 'De Brouwerij', Langestraat 13.

Zoals gezegd zijn er evenementen in heel Nederland. Voor hen die zich daarvoor interesseren kunnen de VVV-kantoren inlichtingen of adressen voor nadere gegevens verschaffen.

De papklok van Ede

Wie zich om negen uur 's avonds door klokgelui van een televisieprogramma laat afleiden, hoort de papklok van de oude kerk. Een oude, in ere herstelde traditie die herinnert aan de tijd dat de landman zijn dag besloot met een bord pap. Was het werkelijk een opgelegde regel of was het slechts een overgebleven gewoonte, waarvan de praktische zin onduidelijk was geworden? Zal het de schout een zorg geweest zijn hoe laat zijn dorpsgenoot een slaapmuts over de kuif trok en de van vermoeidheid tintelende benen bij zich in de bedstee tilde? Zo, zonder meer, komt dat gebruik in onze gestroomlijnde twintigste eeuw een beetje vreemd over. De vooral op maatschappelijk gebied zeer ingrijpende veranderingen hebben veel met zorg in ere gehouden tradities een buitenissig tintje gegeven.

De gewoonte om 's middags de warme maaltijd te nuttigen was oorspronkelijker dan het "warm eten" 's avonds. Door de toenemende industrie werd met name de warme

Mensen,
we hebben
geen
monument
meer te
verliezen!

MONUMENTENJAAR 1975

(noen-) maaltijd naar de avond verschoven. De middagpauze was te kort en het huis te ver weg om op de gebruikelijke manier te blijven eten. De fiets ontwikkelde zich pas laat in de 19de eeuw en was toen nog niet direct gemeengoed. Men liep naar het werk!

De 17de eeuw kende vier maaltijden per dag: het ontbijt, het middageten, een maal om 4 uur en een avondmaaltijd, vlak voor het naar bed gaan.

Men begon de dag met brood, kaas en dun bier of melk. Toen in de

18de eeuw koffie meer en meer de volksdrank werd, bleven er nog heel wat mensen, die dat "dwaze nieuwlichterij" noemden, aan hun dunne bier vasthouden. Het brood was bruin- of roggebrood. Wittebrood was herenbrood.

Er was wel degelijk verschil in voeding tussen stad en platteland. De boeren aten, zoals ze dat uitdrukten, een "stevige pap". Het vlees was meestal gezouten en weinig afwisselend van smaak. In de maand november (slachtmaand) werden grote hoeveelheden vlees ingemaakt. Er

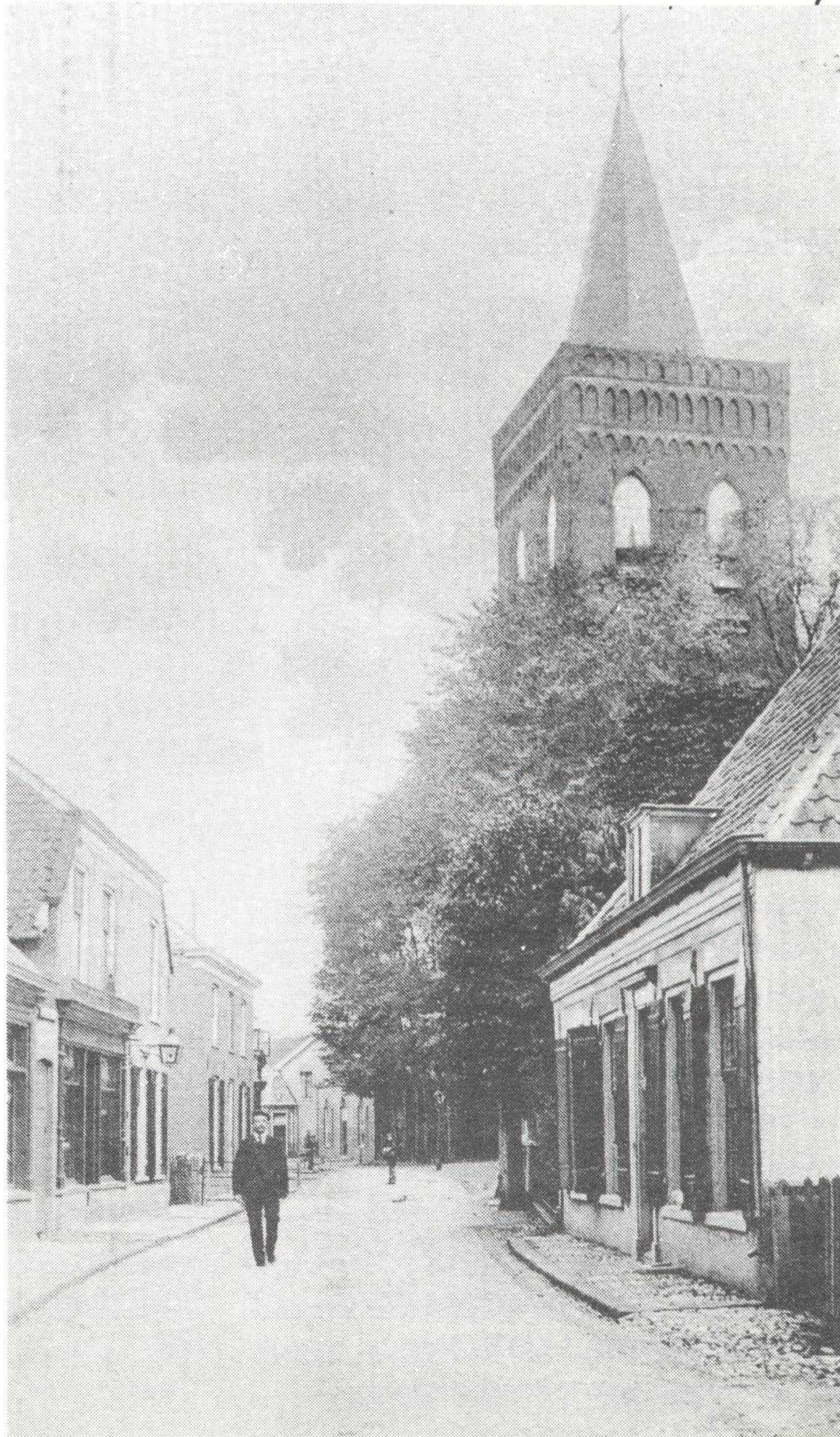
bestonden immers geen koelkasten en vrieskisten om de voorraden te bewaren.

De laatste maaltijd van de dag, zo rond een uur of negen als het in de

zomer nog net licht was, bestond uit een bord stevige pap, om "een bodem in de maag te leggen".

Het luiden van de avondklok viel,

De grotendeels tufstenen toren van de Oude Kerk, monument en draager van de 'papklok'.

zoals gezegd, samen met het eten van de pap. Dat roept dan wel de vraag op, waarom de naderende nacht op zo'n luidruchtige manier werd aangekondigd. Dat moet toch bij het toenemen van de duisternis voor iedere deelnemer aan het lieflijke landleven een duidelijke zaak zijn geweest?

Het was de landman dan ook volkomen duidelijk en dienovereenkomstig vergrendelde hij zijn deuren en vierde de ketting van zijn venijnige waakhonden. Bovendien werden de aanwezige vuurwapens binnen handbereik naast de bedstee gezet.

Een late buurman, die dit of dat kwam vragen of meedelen, meldde zich dan ook voor alle zekerheid met "goed volk". In Jacob van Lenneps "Ferdinand Huijck" worden de hoofdpersonen, wanneer zij 's avonds kletsnat en verkleumd bij een boerderij belanden, begroet met een schot uit een vuurroer. Na veel heen en weer geschreeuw krijgt de boer eindelijk door dat geen spoken of dieven zijn erf bedreigen.

Behalve de angst voor spoken en geesten, die terugreikt naar schimmige heidense tijden, herinnert dit verhaal aan de terreur die 's avonds have en goed van de hardwerkende landman bedreigde.

Allerlei buiten de maatschappij

geraakte mannen en vrouwen maakten, niet zelden verenigd in benden, het platteland onveilig. Vooral in bosrijke streken vonden zij beschutting in holen en kuilen.

Soms werden drijfjachten gehouden om de omgeving van deze of gene plaats te zuiveren van rovers en ander geboefte. Het succes was maar zeer betrekkelijk.

Geen wonder dat de voorbijganger op de zandweg, die de avondklok hoorde haast had en in een heel andere gemoedstoestand verkeerde dan de dauwtrapper en de natuurvriend van onze tijd.

J.H.M. Strijbos.

Bestuur Oud-Ede

kocht zomerzegels

Traditiegetrouw worden 'eerste' zomerzegels officieel verkocht. Op 4 april jl. waren het voorzitter G.W. Bos en secretaris prof. dr. A.M. van der Woude van 'Oud-Ede', die voor het loket verschenen om enig accent aan deze jaarlijkse aktie te geven. En terecht, de serie van vier zegels toont een kwartet van Nederlandse monumenten. Een ervan staat zelfs in onze gemeente, het door Berlage gebouwde Sint Hubertusslot op de Hoge Veluwe.

Goed voorbeeld doet goed volgen.

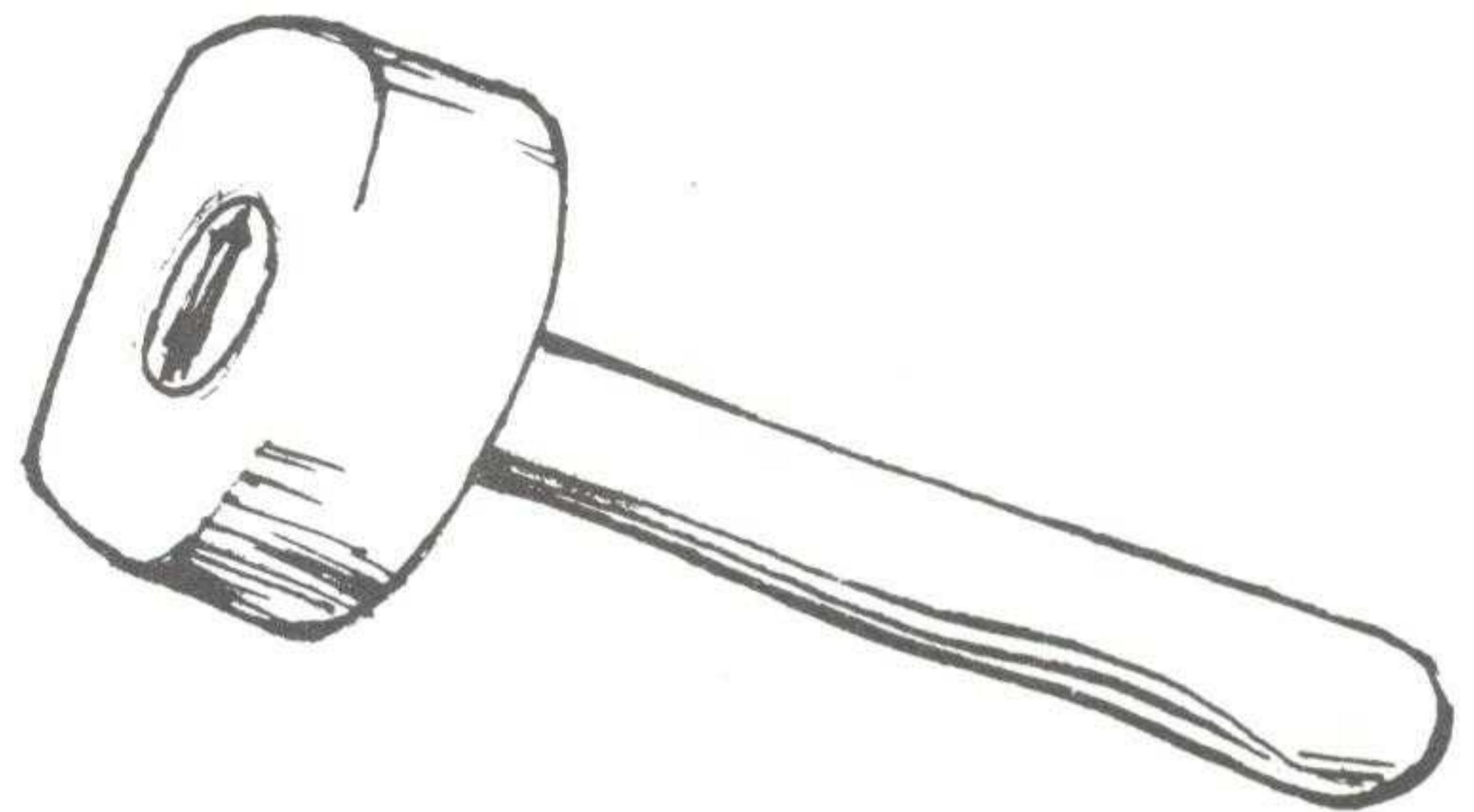
Het eekschillen of 'houten' op de Veluwe

Volgens het proefschrift, waarop de laatste rentmeester van het landgoed 'Kernhem', ir. J.F. van Oosten Slingeland, promoveerde tot doctor in de landbouw (bosbouwkunde) in maart 1958, onder de titel: 'De Sijsse', een bijdrage tot de Veluwe bosgeschiedenis' is rond 1700 reeds sprake van aanleg en beheer van eikenhakhout-cultures en eekschillen.

Het ging daarbij in de eerste plaats om de eikeschors van 6 tot 10 jaar oude bomen. Die schors bevatte de 'eek' of looistof, die nodig was voor de leerlooierij. De boombast werd daartoe in gedroogde toestand vermalen tot 'run' voor de looibanden.

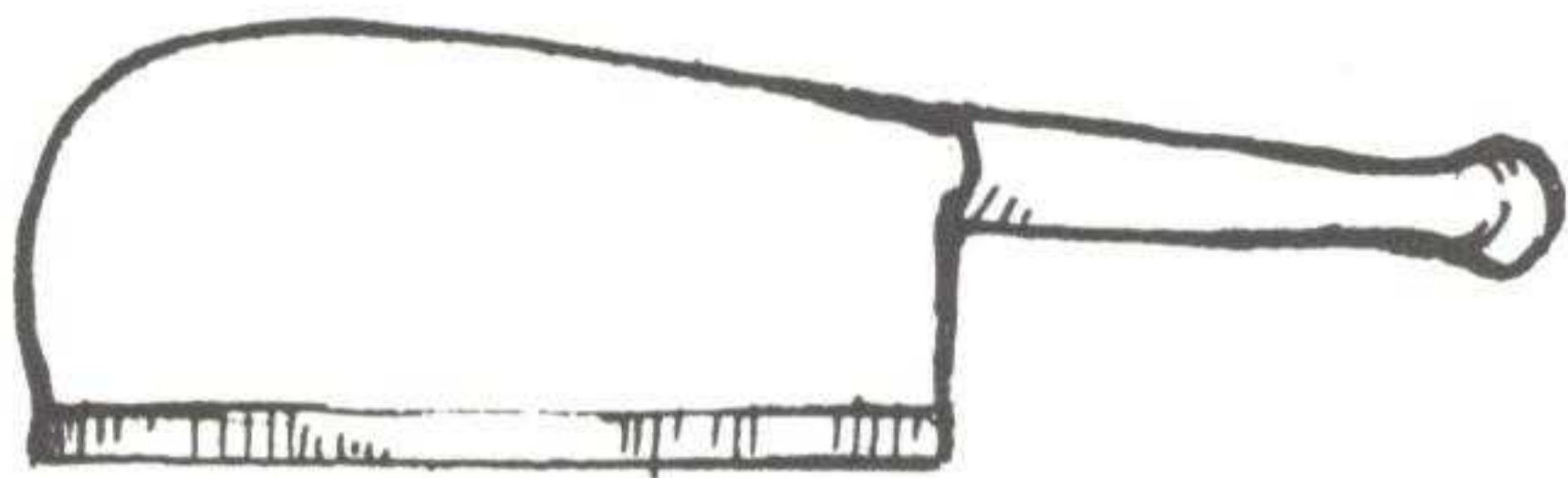
De dagloners en bosarbeiders waren dan in de maand mei, als het blad nog net niet ontsproten was - vaak met het hele gezin of minstens met de grote kinderen - van 's morgens vroeg tot in de late avond in het bos aan het werk. Zij namen het werk aan van een houtkoper of schorshandelaar, die op zijn beurt de percelen of 'houwen' van de bouseigenaar kocht voor het eenmalig kappen.

Het eikehakhout, dat op de stompen of stoven opgeschoten was, was na zo'n 6 tot 10 jaar voldoende dik om weer 'geogst' te worden. Het was voor menig arm Veluws daglonersgezin een welkome seizoenarbeid en extra bijverdienste. De schors was het gemakkelijkst los te kloppen met de hout- of boekhamer (een hamer in de vorm van het 'huis' van een kleine bij) als in het voorjaar de sapstroom

intensief in het hout aanwezig was. Ook stelde de bosbaas de eis dat het in mei gebeurde, omdat bij later afhakken de stobbe niet de uitloopkansen kreeg, die nodig waren voor een volgende oogst na ca. 7 jaar.

De 'houster' of eekschiller stond of zat in een éénmansgat en sloeg of klopte de schors van de ± 80 cm lange knuppels los op een platte veldkei die voor het gat op de grond

lag.

Alle dikke takken in zijn omgeving werden door zijn helpers met de 'hiep' bij de stomp afgehouden en bij de 'houder' - op lengte 'over de knie' afgehakt - op een hoop neergelegd.

Het dunne tophout, de zgn. kwazen, bleef overal verspreid liggen en werd pas na de schilcampagne 'opgebost' (met een eiketeen samengebonden) en verkocht aan de bakkers, die er hun vloeroven mee heet stookten.

De geschilde knuppels (schelhout, ook wel talhout) lagen op grote witte hopen achter de schiller of eeker en werden ook aan het einde der campagne opgebonden met 2 tenen. Dit bijprodukt ging naar palingrokerijen en spoorwegremises voor het opstoken van stoomlokomotieven (vóór de start) en was verder geschikt als aanmaakhout voor de burgerman(vrouw).

Na de komst van de chemische looistof (begin 1920) was het gedaan met houten en de hakhoutcultuur. Namen als schralenhouw, rentmeestershouw, varkenshouw en brandhouw herinneren nog aan dit romantische voorjaarsbosgebeuren.

In ons museum Oud-Ede zijn van dit en andere oude ambachten (waarop wij in volgende nummers van 'de Zandloper' hopen terug te komen) de gereedschappen en afbeeldingen te zien.

WIN

EEN

LID

VOOR

ONZE

VER-

ENI-

GING

Als uw vereniging u ter
harte gaat:

kom naar de ledenvergadering

op dinsdag 29 april a.s.

om 19.30 uur

in Ons Huis

(naast de Thaborkerk).

U hebt de uitnodiging

al gekregen.

Het bestuur van de vereniging Oud-Ede

J. de Nooy, Doelenplein 10, Ede, tel. 10690
Prof.Dr. A.M. v.d. Woude, Kazernelaan 15, Ede, tel. 13093
J. Leissner, Middelberglaan 1, Ede, tel. 12737
G.W. Bos, Stationsweg 42, Ede, tel. 10550
J. Slot, burgemeester gemeente Ede
J. Das, Weerdestein 205, Ede, tel. 17052
P.B.M. Bolwerk, Eikenzoom 10, Otterlo, tel. 08382-626
H. Heij, Sweelincklaan 88, Ede, tel. 18646
B.L. Jager, Museumplein 3, Ede, tel. 17476
M. Wiegeraad, Burg. Prinslaan 55, Ede, tel. 10078
E. Zuurdeeg, Lunenburg 1, Ede, tel. 17381

voorzitter
secretaris
penningmeester
2e voorzitter

Ereleden:

Mej. A. v.d. Craats en de heren
H.M. Oldenhof
D. Talma
J.A.L. Dijkstra

Adres museum: Museumplein 3-5, Ede, tel. 17476

Minimum contributie: f 10,-- per jaar, te storten of over te maken op de bankrekening van Oud-Ede bij de Spaarbank voor Ede.

Adreswijzigingen: doorgeven aan Museum Oud-Ede.

De Zandloper staat onder redactie van:
J. van Gent, eindredakteur. Redaktieadres
J. Das
J.J.G. van der Pol
J. Strijbos en
B.L. Jager, technische verzorging.

Redaktieadres: Diedenweg 39, Ede, tel. 16794.

Ontwerp omslag: Cees van Rixoord. Druk: AZO, Ede.

De redactie is zeer erkentelijk voor bijdragen aan 'de Zandloper'.
De verantwoordelijkheid voor historische en technische gegevens blijft echter aan de inzenders voorbehouden.

DE SPAARBANK VOOR EDE ANNO 1872

Een eeuw de vertrouwensinstelling

van vele duizenden spaarders.

De Spaarbank ook voor U!

'n Bondsspaarbank, moderne gezinsbank

voor alle bankzaken.

Koffie Thee
beroek onder-
weg verjaardag
neem maar mee
... koekjes van

Nobo

nijn,
nig maar gerust:
de lekkerste ovenverse koekjes

Ho nit de bakkerij!